

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 120 1999

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-16-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 2000

gen Sveriges fel att det går så dåligt för Samuel och hans familj? På den frågan svarar inte avhandlingen.

I Samuelsviten finns också något som så uppenbart hör ihop med transcendens och en annorlunda makt – det som är föremål för Blomqvists tolkningar – att man förvånas över att avhandlingen inte tar upp det till studium. Det handlar om Axel Webers upplevelser av avlägset land. Det kan finnas skäl att inte ta upp det – man kan t.ex. argumentera för att Axel inte hör till huvudkaraktärerna – men tystnaden kring de mystiska erfarenheterna väcker frågor.

En opponent ska kritisera, och hennes recension får lätt slagsida. Ingenting av det ovan sagda får skymma det faktum att Helene Blomqvist skrivit en berömlig avhandling. Den är klar i sin problemställning och tydlig i sin analys, den drivs av engagemang och vilja. Den saknar alldeles något så vanligt som longörer: också de avsnitt som inte tydligt för undersökningen framåt är präglade av vital forskariver. Samuelsviten och *Ånkan* är ytterligt olikartade som litterära konstverk, men det vittnar om mångsidigheten i Helene Blomqvists forskarbegåvning både att hon kan ge dem de skilda läsningar de fordrar och hålla samman läsningarna i avhandlingens helhet. Hennes analysredskap verkar aldrig främmande i hennes grepp: både med narratologin och teologin har hon ett handlag som tyder på djup förtrogenhet. Till de ovansliga kvaliteerna hör också ett språk som är klart och vackert, oansträngt, varierat.

Christina Bergil

Jörgen Larsson, *Poesi som rörelse i tiden. Om vers som källa till kognitiv, rytmisk respons. Exemplet Elmer Diktonius* (Skrifter utgivna av Centrum för Metriska Studier 10). Göteborg 1999.

I sin doktorsavhandling har Jörgen Larsson som ambition att studera poesi som rörelse i tiden. För honom fungerar versen som en källa till kognitiv, rytmisk respons. Som åskådningsmaterial använder han den finlandssvenske författaren Elmer Diktonius (1896–1961), närmare bestämt hela dennes lyriska produktion, dvs. sammanlagt 11 diktsamlingar som tillsammans omfattar 325 dikter. Larsson klargör i ett tidigt skede att avhandlingen hör hemma inom området metrik.

Avhandlingen är omfattande och omspannar 403 sidor. Den börjar som sig bör med en inledning, där syftesbeskrivning och några centrala begreppsdefinitioner ger ett viktigt avstamp. Den egentliga presentationen och diskussionen delas upp i tre huvudavsnitt: teoretisk del (c. 110 sidor), tillämpningsdel (c. 190 sidor) och sist avslutning (5 sidor). Därefter följer två appendix, ett med diktutskrifter och ett med en rytmisk lathund, och därpå dessutom en sammanfattning på engelska, noter

och litteraturförteckning och slutligen ett dikt- och termregister.

På de första raderna i inledningen ger Larsson uttryck för sin övertygelse om att den temporala komponenten för honom är en av de viktigaste i poesins grundläggande väsen. Detta utgör den basis som han sedan bygger vidare på i avhandlingen. Larsson konstaterar också att undersökningar på temat temporal uppfattning av poesi är en bristvara. Härmed har han motiverat både ur en personlig synvinkel och ur ett forskningssocialt perspektiv det ämne som han ägnar sig åt i avhandlingen.

I inledningen lyfter Larsson fram inte bara ett syfte med sitt arbete utan flera olika. Det ena av hans syften är att lägga en grund för studier som strävar att analysera och precisera den temporala uppfattningen av poesi. Både rytm och metrik fokuseras som nyckelord. Metrik definieras då som läran om rytm och klang i vers. Larsson finner definitionen bristfällig och formulerar därför ett andra syfte med avhandlingen.

Det andra syftet är en strävan ”att föra in mer betydelse i metriken och mera av formstudium i litteraturvetenskapen” (s. 11). Larsson kritiserar litteraturvetenskapen för att alltför mycket avlägsna sig från den konkreta texten och i stället arbeta med abstrakta teorier eller med det tematiska. Metriken åter har i allmänhet varit strikt formfixerad. Larsson talar alltså för en symbiotisk och fruktbarande samverkan mellan de två.

Ett tredje syfte med avhandlingen är att sprida den kunskap som finns om kognitiv rytm, kanske t.o.m. utöka den, och att undersöka hur vi använder våra temporal förmågor när vi läser vers. Nyckeln till att förstå sambandet mellan form och känsla ligger enligt Larsson i den kognitiva rytmen. Kognitiv rytm är, menar han, en rytm som följer av de mentala strategier som vi använder för att strukturera temporal förlopp som vi noterat.

Larsson betonar att hans primära syfte inte är att tolka innehållet i de dikter han studerar. Det viktigaste för honom är ”att tolka den temporala formen och den funktion denna form har” (s. 12) i dikten. Fokus i analysen ligger alltså inte på innehållets betydelse utan på uttryckets betydelse, speciellt i emotionellt hänseende.

Den övergripande syftesformuleringen spjälks senare upp i två delsyften: ett för den teoretiska delen och ett för tillämpningsdelen.

Syftet med den teoretiska delen är att presentera teori inom forskningsfältet kognitiv rytm och då även beakta att fältet är interdisciplinärt, men också att utveckla denna teori och ”att föra in teorin om kognitiv rytm i ett semiotiskt sammanhang” (s. 13) för att göra det möjligt att systematisera tolkningen av rytmen.

Syftet med tillämpningsdelen är att i praktiken om-sätta de teoretiska resonemangen i temporal analys av Elmer Diktonius poesi och att visa på de potentialer som den nya teorin besitter.

Det är alltså ett ganska mångfasetterat nätverk av syften som Larsson ställer sig själv inför.

Till varje god vetenskaplig framställning hör att man klart och tydligt formulerar sitt syfte med undersökningen. Läsaren förväntar sig av naturliga skäl att finna syftet presenterat i början av avhandlingen precis som det förefaller att vara i detta fall. Men förverkligandet i Larssons avhandling är inte helt rätlinjigt och principfast. Syftesformuleringarna förekommer även på andra ställen i texten som t.ex. på s. 15 där avsikten med avhandlingen sägs vara att behandla rytm ur ett psykologiskt perspektiv, rytm som en kognitiv strategi med hjälp av vilken läsaren stiliserar och rationaliserar uppfattningen av texten för att ha bättre möjligheter att förstå och njuta av den. På s. 36 tangeras syftesformuleringen igen i konstaterandet att arbetet så långt det är möjligt fokuserar "den kognitiva rytmen ur ett temporalt perspektiv". Ännu på ss. 55 och 56 förs en diskussion om syfte t.ex. i en mening som denna: "I föreliggande arbete strävar jag efter att utvärdera hur den temporala formen, rytmen, översätts till upplevelsen av rörelse och tid". Också på s. 126 finns deklarerat en syftesdiskussion, då Larsson konstaterar att tyngdpunkten i avhandlingen ligger på att "klarlägga, beskriva och tolka de temporala förmågorna var och en för sig". Det finns kanske ett behov av att lyfta fram delsyftena och rekapitulera dem i läsarens minne, men ibland känns det förvirrande att möta delmoment så sent som ännu i slutet av den teoretiska delen.

Som material för den empiriska undersökningen har Larsson i huvudsak använt en enda författare, Elmer Diktonius och hela hans lyrik. När man ser till resultaten förefaller det att vara ett mycket gott val, eftersom Diktonius är tillräckligt mångsidig för att man skall finna alla aviserade temporaliteter och också då man utgående från temporaliteterna kan urskilja olika perioder i Diktonius lyrik.

Eftersom Elmer Diktonius är så central i Larssons undersökning saknar läsaren en kort biografi om honom, bl.a. som stöd för de uppgifter som ges om olika perioder i den lyriska produktionen. Larsson väcker vissa förväntningar då han i början av teoridelen säger att han vill visa vad de fyra temporaliteterna har att säga om Diktonius rytmiska biografi (s. 130).

En sida hos Diktonius som hade varit väl värd att lyfta fram är hans musikalitet. Diktonius hade planer på att bli musiker. Från 17-årsåldern studerade han violinspel och komposition i Helsingfors. Det sägs att han komponerade romanser i en chockerande modern stil och att han drömde om att bli elev till Arnold Schönberg. Den kände revolutionären Otto Ville Kuusinen studerade musikteori för Diktonius och kom att betyda mycket för honom bl. a. i och med att han uppmuntrade Diktonius att skriva. I olika uppslagsverk betonar man att det finns en mängd musikaliska inslag i Diktonius lyrik både när

det gäller motiv och form. I många dikter finns det, påpekar man, t.o.m. en musikalisk tanke i dispositionen. Diktonius arbetade dessutom som musikkritiker bl.a. i *Arbetarbladet* i Helsingfors. Det hade alltså varit viktigt att uppmärksamma det musikaliska hos Diktonius eftersom det helt uppenbart har en stark anknytning till avhandlingens tema (både teoretiskt och empiriskt) och till sättet att se på lyriken där.

Det första kapitlet i den teoretiska delen i avhandlingen ägnar Larsson åt en diskussion om allmänna teoretiska förutsättningar för den undersökning som han avser att genomföra och för den teori som han kommer att använda sig av. Han inleder med att konstatera att det temporala alltid har intresserat musikvetarna mer än litteraturvetarna. Litteraturvetarna har hållit sig till det spatiala, som alltid är lättare att fånga och som finns dokumenterat i skriftbilden. Det temporala är dynamiskt, rörligt och flyktigt och kräver att någon framför något. Larsson vill alltså dra paralleller mellan musik och poesi i det att det hos båda finns temporalitet även om de båda konstarterna i övrigt är mycket olika.

Litteraturvetaren Richard Cureton, som i många avseenden är Larssons läromästare, har i musikvetenskapen sökt vägledning till sin tolkning av poetisk rytm. Mycket av Larssons resonemang i det första kapitlet går tillbaka på Cureton.

Den kognitiva rytm som Larsson vill fånga är ett fenomen med många komponenter. En komprimerad definition lyder: "Rytm är en effekt av kognitiva strategier som medger uppfattningen av ordnad rörelse och ordnad tid i ett varseblivet flöde." (s. 26)

Med förankring i Cureton urskiljer Larsson fyra komponenter som alltid samverkar och som man kan notera vid rytmstudier, dvs. meter, gruppering, prolongering och tema. Alla fyra går egentligen tillbaka på gestaltpsykologin och på människans behov av att lägga märke till det goda, de meningsfulla gestalterna, kanske kunde man kalla dem rytmiska figurer.

I kapitlet diskuteras vidare ekvivalensbegreppet, temporal gestalter och temporal förmåga.

I det andra kapitlet presenterar Larsson sin forskningskontext, främst den metriska (s. 35). Han tar avstamp så tidigt som i antiken och visar att det temporala synsättet fanns redan då hos de s.k. rhythmici. Den metriska forskningstraditionen kan ses som en dialektik mellan det spatiala och det temporala sättet att uppfatta poesi, där Larsson hänför sig till den senare traditionen. Larsson finner fruktbara synpunkter också hos strukturalisterna, men ägnar mest uppmärksamhet åt några tyska föregångare: Sievers, Saran och Heusler som alla var aktiva i början av 1900-talet och som arbetade med vers och musik.

I Norden noterar han norrmannen Hallvard Lie som i flera avseenden följde Heusler i spåren, men han förbi-

går inte heller danskarna Arthur Arnholz och Jörgen Fafner. I Sverige ligger i viss mån Kristian Wählin, Eva Lilja och också Sten Malmström nära Larssons forskningsinriktning. Även Augustin Mannerheims studier i pulsen har betydelse för en temporal metrik. Larsson är alltså inte ensam i sin inriktning i Norden men han har tagit steget mer ut än de övriga.

De starkaste influenserna har han, som redan framgått, utan tvivel fått av Richard Cureton, som nått längst i att systematisera och syntetisera det kognitiva perspektivet och som är influerad av både lingvistik och musikteori. Till Cureton knyter an forskare som Halliday och Pike.

Man kan alltså se två huvudfåror som fångas upp i Larssons arbete: en tysk gren som också fått genomslag hos några andra nordiska forskare och en stark fåra som går genom Cureton och där musikteori och lingvistik ger ingredienserna.

I de fyra följande kapitlen (kapitel 3 – kapitel 6) presenterar Larsson fyra olika temporaliteter. Presentationen utgör den egentliga grunden för de empiriska studierna och kategorierna återkommer i något varierad språklig utformning i tillämpningsdelen.

Den första temporaliteten omfattar cyklisk rörelse, cykliskt tidsmodus och meterritm (i tillämpningsdelen: det cykliskt temporalala). När man tillämpar sin metriskt rytmiska kompetens på en text reagerar man på vissa (auditiva) impulser i textflödet och ordnar dessa i en räkka av mentala slag. I Curetons följd presenterar Larsson ett punktgaller för att grafiskt notera metern på olika nivåer. Idén med punktgallet utnyttjas sedan till fullo i tillämpningsdelen.

I samband med den första temporaliteten diskuterar Larsson också begreppen 'takt' och 'puls' och deras relation till metern. Redogörelsen avslutas med ett par exempel där punktgallet sätts bl.a. på en svensk hejramsa och på en dikt av Diktonius. I det sista avsnittet listar och kommenterar Larsson fyra drag som är utmärkande för kognitiv meter.

Den andra temporaliteten gäller centrerande rörelse, centrerande tidsmodus och grupperingsrytm (i tillämpningsdelen: det centrerande temporalala). Gruppering betyder att man segmenterar ett förlopp. Man samlar händelserna i grupper, där varje grupp har ett uppmärksamhetscentrum, en kärna. Grupperingen framkallas av betydelseflödet och av den grammatiska strukturen i en text. Grupperingen sker på flera olika nivåer så att varje grupp kan ingå i en annan grupp på en högre nivå. Larsson beskriver grupperingsrytmen som flexibel och komplex och betonar att aktiv, rytmisk gruppering bör ses som en mental, kognitiv process.

De fem olika nivåer där grupperingarna lokaliseras är: stavelsernas, de prosodiska ordens (eller de klitiska gruppernas), de fonologiska frasernas, intonationens

ternas nivåer och slutligen den nivå som ligger i jämnhöjd med en mening. Ovanom denna finns ytterligare några icke namngivna nivåer ända upp till den totala textens nivå. Också när det gäller att systematisera grupperingsmönstren får Cureton träda till med sin modell.

Den andra temporaliteten presenteras i två praktiska exempel, i dikter av Göran Palm och Elmer Diktonius.

Den tredje temporaliteten gäller linjärt rörelse, linjärt tidsmodus och prolongeringsrytm (i tillämpningsdelen: det linjärt temporalala). Prolongeringen vidgar ramen för det flyktiga nuet. Texten har ett strukturellt och ett semantiskt mål men dessutom finns en anteciperande fas och en extensionsfas som tänjer ut rörelsen kring målet och skapar en tillfredsställelse hos mottagaren när målet nås. Också prolongeringen har en hierarkisk struktur och innehåller delmål.

Prolongeringstyperna är av tre slag: iterativa, additiva och progressiva. Larsson presenterar närmare fyra typer av prolongerad linje: vändande linje, vågdal; vändande linje, vågtopp; framåtinriktad linje och bakåtinriktad linje samt diskuterar effekterna av de olika linjerna. Till slut ges också här ett praktiskt exempel där prolongeringen fokuseras.

Den fjärde temporaliteten gäller "fryst" rörelse, relationellt tidsmodus och temarytm (i tillämpningsdelen: det relationellt och det momentant temporalala). Om man inte kan utnyttja de tre första temporaliteterna för att rytmisera finns det alltid i en text en möjlighet till tematisk rytmisering. Rörelsen fryses i sitt förlopp till en statisk bild, vilket betyder att den temporalala förmågan är spatialiserad. På så sätt kan vi förena händelser som annars förefaller oss disparata. Här drar Larsson paralleller till musikteorin men konstaterar att sökandet efter teman och motiv som binds till varandra inte heller är främmande för litteraturvetenskapen. Diskussionen följs av ett exempel ur Diktoniusmaterialet.

Till slut frågar sig Larsson hur man bör hantera situationer där inte ens den fjärde temporaliteten fungerar och där vi upplever processen som helt ostrukturerad. Även om det inte sägs rent ut kunde detta uppfattas som en femte modell för rytmisering, en modell som egentligen demonstrerar en brist på rytmisering. Larsson menar att läsaren anammar det fragmentariska och han illustrerar sina tankar med ett exempel ur Katarina Frostensons lyrik.

Resonemangen i kapitel 7 bygger på premissen att vi uppfattar poesi som ett skeende i tiden. Kapitlet handlar om betydelsen av att man närmar sig beskrivningen av de semiotiska principer som styr processen när man tolkar en dikt. Larsson kopplar alltså diktupplevelsen till semiotiska aspekter och stöder sig här i flera avseenden på Eva Liljas uppsats om dikters ljudbild (Lilja 1999: 25 ff). Dessutom går han in på informationsteoretiska och psykoanalytiska synpunkter på rytm.

Diskussionen utmynnar i att tolkning ju är en hermeneutisk process, där den tolkande rörelsen beskriver mer en spiral än en cirkel. Detta gäller för både läsning och forskning anser Larsson.

Kapitel 8 utgör en välbehövlig sammanfattning om de fyra temporaliteterna.

Tillämpningsdelen inleds med kapitel 9 där Larsson omsätter sina teoretiska resonemang i praktiken i en analys. Som material använder han i detta kapitel samlingen *Stark men mörk* (1930) som har uppfattats som det mest centrala i Diktonius lyrik. Avsikten med analyserna är att beskriva och tolka den potential som finns i dikterna när det gäller att uppleva kognitiv rytm.

I kapitlen 10–13 tar Larsson i varje kapitel för sig upp de fyra temporaliteterna och belyser hur de manifesteras i Diktonius lyrik, där han nu utnyttjar hela den diktoniuska produktionen. Även några prov på arytmsk dikt ges utrymme. Här har Larsson valt att först i tur och ordning fokusera de olika temporaliteterna och avslutar sedan varje avsnitt med en djupgående analys av åtminstone en av Diktonius dikter där den temporalitet som diskuterats i kapitlet klart dominerar.

Det avslutande kapitlet 14 sammanfattar hela undersökningen, först de teoretiska resonemangen, sedan undersökningspraktiska konsekvenser och vad dessa visar i fråga om det diktoniuska materialet. Allra sist reflekterar Larsson över vad han velat med sin avhandling, sin strävan att lyfta fram den kognitiva aspekten på temporal upplevelse och rytm. Men han nämner också obearbetade forskningsområden, både några med teoretisk anknytning och empiriska sådana som i sin förlängning kunde möjliggöra komparativa studier. Teorin kan ytterligare raffinerats och sambanden mellan språk, vers och speciellt musik ruvar fortfarande på utforskade hemligheter.

Litteraturförteckningen i slutet av avhandlingen visar en imponerande inläsning på ämnet. Här finns både äldre och nyare källor representerade. Det mesta anknyter till litteraturvetenskapen, naturligt nog, men också områden som musikvetenskap, lingvistik och psykologi finns med, vilket på bästa sätt bekräftar skribentens egna konstateranden att hans forskningsområde är mångdisciplinärt. Det som man också fäster sig vid är att Larsson inte nöjt sig med enbart litteratur på svenska och engelska, vilket ofta är fallet i dag, utan att källor också på andra språk varit till nytta. Även i litteraturförteckningen ser man Curetons framträdande betydelse för hela arbetet.

Larssons avhandling är alltså ett omfattande, i många avseenden nyskapande och intresseväckande arbete. Men ett mångfasetterat verk blir samtidigt lätt ett svårhanterligt och svåröverskådligt sådant. Det är alltså naturligt att man som läsare finner ett och annat också i *Poesi som rörelse i tiden* där Homeros blundat eller pen-

nan skenat i väg. I det följande ges därför utrymme åt en del kritiska kommentarer som avhandlingen ger upphov till.

Avhandlingens disposition markerar en uppdelning i en teoretisk del och en tillämpningsdel. I den teoretiska delen presenteras arbetsmetoden implicit och i grova drag steg för steg. Diskussionen lyfter fram de fyra temporaliteterna som Larsson avser att studera närmare hos Diktonius. I kapitel 6 s. 102 kommer det dessutom fram en femte kategori, arytmin, som existerar men på något sätt halvdant och i skymundan och man blir som läsare osäker på dess roll. I slutet av avhandlingen behandlas kategorin ändå i Diktonius material (se avsnitt 13.4 s. 320) vilket tyder på att den förefaller att trots allt ha en metodisk betydelse. Här hade ett tydligare grepp gentemot arytmin varit till fördel.

Det konkreta arbetssättet med det empiriska materialet presenteras inte explicit som en helhet vare sig i den teoretiska delen eller i den tillämpande delen av avhandlingen. Detta kräver på sätt och vis att läsaren utgående från de teoretiska resonemangen kring varje temporalitet och utgående från några ganska splittrade exempel skall kunna föreställa sig arbetsgången och ta den till sig. En klar och entydig metod beskrivs alltså inte. Däremot finns i slutet av avhandlingen som ett appendix en rytmisk lathund som är till mycket stor hjälp för den som vill följa arbetssättet i den empiriska delen. Utan lathunden hade läsaren haft det ganska mödosamt att följa Larssons intentioner.

De teoretiska resonemangen i avhandlingen är naturligtvis viktiga men det hade också varit värdefullt att explicit utarbeta och presentera en tillämpbar modell baserad på teorin. Larsson konstaterar själv (s. 12) att han kommer att arbeta med en resonerande typ av texttolkning, med "ett vägande för och emot av rimliga möjligheter på skalor av 'mer eller mindre'". Detta ger ett intryck av att vara ett ganska vagt och öppet arbetssätt, vilket säkert varit en fördel för Larsson i hans arbete. Det hade ändå varit viktigt med en explicit analysmodell som skulle upplevas som konkret och hanterbar även av andra forskare.

Metoden i avhandlingen bygger starkt på Cureton. De fyra temporaliteterna t.ex. återfinns hos Cureton (se s. 32 och s. 50). På s. 55 konstaterar Larsson att han ansluter sig i stort till Curetons syn på begreppet 'versrytm' och i kapitlen 3–6 intar han, även om han förhåller sig kritisk på vissa punkter, samma grundhållning till rytm som kognitivt fenomen som Cureton gör. Också punkt-gallren, de olika nivåerna och t.o.m. markeringarna w för svag och s för stark betoning finns hos Cureton. Cureton är en god lärofader, men det hade varit väl värt för Larsson att mer explicit lyfta fram sin egen insats i arbetet.

Det konkreta presentationssättet i tillämpningsdelen med rytmgrupperingar på olika nivåer och med punkt-

galler är åskådligt och figurerna behövs och utgör ett gott komplement till de ibland ganska abstrakta resonemangen. Men nivåerna är många och ibland svåra att hålla i minnet, i synnerhet när de ackompanjeras av förkortningar och symboler. Också inne i texten används förkortningar som visserligen definierats i något skede men som återkommer ganska långt ifrån detta och som man därför som läsare har svårt att alltid minnas och förstå. Därför finns det ett klart behov av en förteckning över icke-etablerade förkortningar, symboler och tecken. En sådan bilaga (alternativt en förteckning i början av avhandlingen) hade gjort läsarens arbete betydligt enklare.

Analyserna i avhandlingen bygger på läsarpupplevelser. Det känns dock föga motiverande för den upplevande läsaren, då Larsson redan på s. 13 undanröjer motargument från eventuella kritiker och väjer för möjligheter till diskussion. Han konstaterar nämligen att det inte är möjligt att invända mot hans diktläsningar med att påstå att det finns andra rimliga läsningar. Däremot ger han andra tolkare rätt att reservera sig mot läsningarna om de kan hävda att dessa är rytmiskt orimliga och att de inte skulle prefereras av ett stort antal läsare. Larsson anser alltså implicit att hans tolkningar föredras av en majoritet av läsarna. Men det finns inga belägg på att majoritetens tolkningar på något sätt testats och därför är det svårt att verifiera påståendena.

I de flesta fall är det ändå lätt att som läsare omfatta Larssons analyser i den empiriska delen och att på så sätt uppleva sig som ytterligare en informant som stöder hypotesen att ett stort antal sagesmän tolkar så som Larsson redovisar. Men det hade varit intressant att veta om t.ex. recensenterna anfört liknande upplevelser som de som nu lyfts fram och om recensenternas uttalanden hade kunnat stöda eller motsäga de upplevelser av kognitiv rytm som redovisas i avhandlingen. Speciellt förtjänstfulla känns de situationer då skribenten lyfter fram också andra upplevelsemöjligheter än dem han själv stannat för. På s. 239 görs ett utmärkt försök att relatera upplevelsen till andras.

Även om det finns en del randanmärkningar också till själva analysen (t.ex. placeringen av accenten på orden *längre* och *ruttet* på s. 254 f och betoningen av *en/ett* i Jaguar-dikten på s. 267) är läsningarna som helhet betraktade helt plausibla. Men notationssystemet är inte lätt för läsaren trots att det finns logik och konsekvens i det. Nivåerna är många och markeringarna likaså. En presentation utan grafik hade ändå varit rejält svår att ta till sig.

För en avhandling som den aktuella som rör sig på ett ganska abstrakt plan, åtminstone i teoridelen, spelar goda och väl utförda definitioner en viktig roll. Två av nyckelorden i avhandlingen är *metrik* och *rytm*. Av dem definieras begreppet 'metrik' redan på s.11 som läran om rytm och klang i vers. Men i enlighet med ett av sina syf-

ten vill Larsson vidga definitionen. Detta betyder att metrik karakteriseras på flera olika, kompletterande sätt längre fram i avhandlingen (t.ex. s. 13 f med en utförligare diskussion och på s. 45 om ett delområde av metriken). Detta gör att metrikbegreppet sist och slutligen blir ganska svårgräpbar för läsaren. Inte förrän i avslutningen på s. 323 preciseras definitionen på metrik till läran om meter och klang i vers.

Begreppet 'rytm' som finns med redan på s.11 får sin definition på s. 26 först efter en viss diskussion och ett konstaterande att begreppet är notoriskt svårdefinierat. För läsaren kommer också den definitionen alltför sent i framställningen.

Först på s. 64 får 'meter' sin definition ("en kognitiv, psykologisk, rytmisk förmåga användbar för många olika medier") om man bortser från en definition i en not (på s. 366) som hänför sig till en uppräknings på s. 32.

Ibland är definitionerna inte helt effektiva och termbruket inte entydigt som t.ex. på s. 33 där principerna för våra fyra temporala förmågor (segmentering, relativ prominens, gruppering, hierarkisering) nu kallas också temporal modi. Så sent som på s. 125 finns en definition på begreppet 'temporal förmåga' även om begreppet diskuterats tidigare i flera olika sammanhang. Definitionen blir också nu ganska komplicerad och svårhanterlig bl.a. på grund av att horisontala och vertikala principer sammanförs.

Avhandlingen öppnar sig således inte helt lätt för läsaren. En av orsakerna till detta är också den språkliga utformningen. Speciellt den teoretiska delen av avhandlingen blir tungläst medan den tillämpande delen, kanske på grund av studiens art, är betydligt mer lättillgänglig. Språkdräkten tyngs dock genomgående av bl.a. långa meningar som speciellt belastas av olika dubbelringar i uttrycks sättet (s. 102: *Men vad händer om vi ändå varseblir en rörelse i tiden som inte låter sig struktureras som punkter av cykliska, periodiska, återkomster – dvs. inte låter sig metriseras, och som vi inte heller kan segmentera i en rangordnad hierarki, – dvs. gruppera, och som vi inte kan se som varande på väg till eller från några strukturella mål –dvs. som inte kan prolongeras, och som inte låter sig spatialiseras i ett nätverk av semantiska relationer –dvs. inte kan relationellt tematiseras?*). Många insprängda citat på engelska bryter läsrytmen i texten som t.ex. på s. 30 och s. 118. Stilen känns ofta ojämn, i synnerhet då den sakligt vetenskapliga trenden bryts av emotionella uttryck som *Och vad händer? Jo, som sagt, i stället för att sluta, indikerar texten återigen den rytmiska grupperingsfigur ...* (s. 150) och *Men så ser ju inte texten ut! Nej, men jag menar ändå, att det finns latent incitament i texten ...* (s. 215).

Avhandlingen hade dessutom mått bra av en noggrannare korrekturläsning.

Sammanfattningsvis kan man se tillbaka på Larssons syftesformuleringar för att följa upp hur väl han uppnått

sina mål med avhandlingsarbetet. Det första syftet, att åstadkomma en grund för studier som strävar att komma åt den temporala uppfattningen av poesi, är ganska omfattande och man kan naturligtvis inte förvänta sig ett uttömmande resultat men syftet uppnås i stort sett på ett plausibelt sätt. Undersökningen har både bredd och djup.

Det andra syftet, att försöka föra in mer betydelse i metriken och mera av formstudium i litteraturvetenskapen, uppnås också, om man ser 'betydelse' som ett ganska omfattande begrepp där den temporala förmågan kan ge bidrag. Larssons avhandling visar klart på nya och användbara möjligheter till formstudier inom litteraturvetenskapen, samtidigt som han gör intressanta insatser för att bredda metriken arbetsfält.

Det tredje syftet, att sprida den kunskap om kognitiv rytm som finns, utöka den och undersöka hur vi använder våra temporal förmågor när vi läser vers, visar på en mångfasetterad intention. Larssons avhandling sprider kunskap om kognitiv rytm men gör det på ett ganska svårtillgängligt sätt. Ett mer disciplinerat språk hade onakligen varit till fördel. Hans strävan att utöka denna kunskap är lovvärd men det är svårt för läsaren att klart skilja på nytt och gammalt, på hans egen insats och på diskussion om andras rön. En explicit markering av det egna hade gärna fått göras i all synnerhet som Larssons insats på allt sätt är värd att lyfta fram. Strävan att undersöka hur vi använder våra temporal förmågor handlar kanske inte så mycket om hur vi gör det utan utfaller mer i en verklig användning av de temporal förmågorna. Och Larsson lyckas också på ett tillfredsställande sätt systematisera upplevelsen av rytmen.

Den tillämpande delen av avhandlingen är mångsidig och konsekvent genomförd, t.o.m. systematisk. Med hjälp av den rytmiska lathunden är det relativt lätt att följa Larssons resonemang och bilden av Diktonius rytmiska biografi utkristalliseras på ett spännande sätt i analyserna. Avdelningen visar både på en rytmisk respons hos läsaren och på rytmiska möjligheter hos författaren – Diktonius.

Det är en omfattande volym som Jörgen Larsson lagt fram som lärdomsprov. I fråga om antal sidor kunde den motsvara två doktorsavhandlingar, och man frågar sig om det vore möjligt med en uppdelning också i praktiken. Även om teoridiskussionen är mångsidig och rätt omfattande skulle den ändå inte i nuvarande skick klara sig helt på egen bog. I fråga om omfattning är den tillämpande delen extensiv nog men den kräver att det finns ett teoretiskt resonemang i bakgrunden. Med andra ord behöver åtminstone den senare delen av avhandlingen den första delen och den första delen behöver sådan den nu är åtminstone en del av den sista delen. De två delarna bildar alltså i sig en helhet.

Vill man förespråka en snävare hållning kunde en be-

gränsning av antalet studerade temporaliteter vara en möjlighet t.o.m. så radikalt att man studerar temporalitet på endast en nivå, men för den som läst Jörgen Larssons arbete skulle en sådan lösning trots allt kännas något mager.

Med dessa resonemang som bakgrund kan man konstatera att avhandlingen om poesi som rörelse i tiden bildar en välformad helhet som dessutom ger ett viktigt bidrag till metrikforskningen. Det är, som Larsson själv har konstaterat i sin inledning, få som försökt komma åt och systematiserat den temporala uppfattningen av poesi. Avhandlingen fyller alltså ett uppenbart behov. Det som dessutom gläder läsaren är att avhandlingen bidrar till beskrivningen av upplevelsen av Diktonius lyrik och samtidigt också, för den som redan kan sin Diktonius, till en ny upplevelse av lyriken, en upplevelse med nya, spännande dimensioner.

För den som vill fortsätta in i metriken labyrint finns det fler trådar att dra i och detta är bara uppmuntrande och lockande. Forskaren behöver inte alls frukta mytens Minotauros. I stället kan han i den metriskalabyrinten precis som en lyckökande fiskare förvänta sig god fångst och förlig vind.

Jörgen Larssons avhandling *Poesi som rörelse i tiden* är innehållsmässigt en ny och inspirerande inmutning inom metriken. Den genomtänkta helheten matchas finurligt av pärmbildens smidiga katt som låter betraktaren ana den studerade författarens berömda jaguar.

Marianne Nordman

Litteratur

Lilja, Eva (1999). "Diktens ljudbild. Om betydelse i vers". I Eva Lilja & Marianne Nordman: *Bidrag till en nordisk metrik. Vol. 1*. Skrifter utgivna av Centrum för Metriskal Studier 9. Göteborg 1999, s. 25–155.

Inga-Lisa Petersson, *Statens läsebok* (Litteratur Teater Film, Nya serien 18). Lund 1999.

Det är en mycket betydelsefull bok Inga-Lisa Petersson valt som avhandlingsobjekt, *Läsebok för folkskolan*, vilken, om man inte räknar med småskrifter som almanacka och bondepraktika, blev den första profana svenska bok som blev spridd i olika samhällsklasser i hela landet. Inemot sekelskiftet 1900 behölls dess texter så gott som oförändrade. Hur många folkskolebarn, seminarister, folkhögskoleelever och gymnasister i de lägre klasserna har inte blivit bekanta med denna bok och fört med sig minneskunskaper från den genom livet? Det är anmärkningsvärt att inte forskare inom litteratursociologi eller pedagogik gjort den till föremål för någon större undersökning. Den har emellertid blivit omskriven och diskuterad på flera håll, bl a av Herbert Tingsten i hans